

VADOVĒLIS

5

LITERATŪRA

1 DALIS

Leidinio vadovė
Ingrida Navalinskienė

Metodikos konsultantė
lietuvių kalbos mokytoja ekspertė
Danutė Visockienė

Vadovėlio turinio vertintojos
Renata Jankevičienė, Zenta Mačiulaitienė, Henrika Prosnikova

Redaktorė
Vilma Zenevičienė

Dizainerė
Rūta Deltuvaitė

Vadovėlis atitinka kalbos taisyklingumo reikalavimus

Pirmasis leidimas 2018

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama
Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos
Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

Šį kūrinį, esantį bibliotekose, mokymo ir mokslo įstaigų bibliotekose,
muziejuose arba archyvuose, draudžiama mokslinių tyrimų ar asmeninių
studijų tikslais atgaminti, viešai skelbti ar padaryti viešai prieinamą
kompiuterių tinklais tam skirtuose terminaluose tų įstaigų patalpose.

© Lina Misiuvienė, sudarymas, 2018

© Lina Misiuvienė, 2018

© Jolita Šalomskienė, 2018

© Dalia Švažienė, 2018

© Leidykla „Šviesa“, 2018

ISBN 978-5-430-06840-0

Lina Misiuvienė
Jolita Šalomskienė
Dalia Švažienė

VADOVĖLIS

5

LITERATŪRA

1 DALIS

TURINYS

I TEMA. VAIKYSTĖS PATIRTYS • 8

1 SKYRIUS. Šeima ir namai • 10

1. Kada namuose saugu? Jono Biliūno apsakymų ciklo „Kūdikystės sapnai“ veikėjų vertybės • 10
2. Kodėl žmogui svarbu šeima ir namai? Jono Biliūno gyvenimas ir asmenybė • 13
3. Kokie vaiko santykiai su artimaisiais? Vinco Krėvės apsakymo „Antanuko rytas“ veikėjų charakterio ypatybės • 17
4. Kokia šeimos vertė? Astridos Lindgren apysakos „Rasmusas klajūnas“ svarbiausios idėjos • 21

• 1 skyriaus apibendrinimas. Įsivertinimas • 24

2 SKYRIUS. Stiprinantys ir skaudūs išgyvenimai • 26

1. Kaip išvengti skaudžių išgyvenimų? Stepo Zobarsko „Ganyklų vaikai“. Apsakymo „Belaisvis“ vaizduojamasis pasaulis • 26
2. Kokie išgyvenimai mus stiprina? Jono Biliūno apsakymo „Brisiaus galas“ pagrindinis veikėjas • 30
3. Kokios pirmosios doros pamokos? Jono Biliūno apsakymo „Kliudžiau“ prasmė • 33
4. Kodėl svarbu būti atsakingam? Šatrijos Raganos apsakymo „Vyšnios“ pasakotojas • 35
5. Kada nelengva apsispręsti? Juliaus Kaupo senųjų laikų padavimo „Stirniukas“ veikėjų vidinis pasaulis • 37
6. Kaip skaudūs išgyvenimai paveikia draugystę? Bitės Vilimaitės apsakymo „Čiuožyklos muzika“ veikėjų tarpusavio santykiai • 41

• 2 skyriaus apibendrinimas. Įsivertinimas • 44

3 SKYRIUS. Žmogaus ryšio su žmogumi vertė • 46

1. Koks žmonių ryšys yra vertingas? Violetos Palčinskaitės eilėraščių „Palesinti paukštį“, „Iš ko padarytas pasaulis“ nuotaika • 46
2. Kodėl žmogui svarbu išreikšti jausmus? Janinos Degutytės eilėraščiu „Džiaugsmas“, Ramutės Skučaitės eilėraščiu „Vasara“ perteikiami jausmai • 49
3. Koks būna žmogaus ryšys su žmogumi? Juozo Erlicko eilėraščių „Gimimo diena“, „Akių debesėliai“, Sigitos Gedos eilėraščio „Vakaro prašymas“ prasmė • 52
4. Kaip kūryboje atskleisti bendravimo vertę? Kūrybiniai darbai – eilėraščio kūrimas ir iliustravimas piešiant • 55

• 1 temos apibendrinimas. Įsivertinimas • 58

II TEMA. KASDIENĖ IŠMINTIS • 60

1 SKYRIUS. Lietuvių tautos sąmojis ir išmintis • 62

1. Kaip atsirado smulkioji tautosaka? Patarlių ir priežodžių tematika ir paskirtis • 62
2. Kaip užkoduojama perkeltinė prasmė? Mįslių, minklių kūrimo būdai • 65
3. Kaip seniau buvo šmaikštaujama? Skaičiuočių, greitalbių, erzinimų, anekdotų žaismingumas • 68

• 1 skyriaus apibendrinimas. Įsivertinimas • 72

2 SKYRIUS. Pasakėčios – išplėtota patarlių išmintis • 74

1. Kaip pasakėčiose plėtojama patarlių išmintis? Alegorija Simono Stanevičiaus pasakėčioje „Žmogus ir levas“ • 74
2. Kodėl pasikartoja pasakėčių siužetai? Ezopo pasakėčios „Žmogus ir liūtas“ dorybės • 77
3. Kas būdinga pasakėčioms? Ezopo pasakėčių „Nesutarių žemdirbio vaikai“, „Liūtė ir lapė“ bruožai • 79

• 2 skyriaus apibendrinimas. Įsivertinimas • 82

3 SKYRIUS. Žaidimas žodžiu vaikų literatūroje • 84

1. Kodėl žaidžiama žodžiu? Kazio Borutos apysakos „Jurgio Paketurio klajonės“ vaizdingumas • 84
2. Kas yra pramanai? Rimanto Černiausko „Slieko pasakos“ žaismė • 87
3. Kaip aprašomi papročiai? Motiejaus Valančiaus „Palangos Juzės“ pasakojimo guvumas • 91

• II temos apibendrinimas. Įsivertinimas • 96

PRIEDAI

- Privalomų ir rekomenduojamų perskaityti kūrinių sąrašas pagal Lietuvių kalbos ir literatūros pagrindinio ugdymo bendrąją programą • 98
- Kaip skaityti • 99
- Savarankiškai perskaitytos knygos pristatymo elementai • 100
- Išminties skrynelė • 101
- Literatūros kūrinių šaltiniai • 104
- Iliustracijų šaltiniai • 104

Sveiki, mokiniai!

Prieš Jus – vadovėlis „Literatūra 5“, kurį sudaro dvi knygos. Jose yra po dvi temas, suskirstytas skyriais. Pirmoje knygoje nagrinėjamos temos „Vaikystės patirtys“ ir „Kasdienė išmintis“, antroje – „Nesentanti pasakų išmonė“ ir „Nuotykių brandina ir suburia draugus“.

Skaidydami pateiktus kūrinius pateksite į paslaptingą fantastiją pasaulį ir susidursite su įvairiais personažais. Kūriniai prabilis vaizdinga lietuvių kalba ir pamokys drąsos, atsakomybės, ištvėrmės, pasiaukojimo, padės suvokti, kas yra svarbu, vertinga žmogaus gyvenime. Be to, ir patys trumpai tapsite literatūros sekėjais ar kūrėjais, galbūt perskaitysite tokį kūrinį, kuris įstrigs į atmintį visam gyvenimui.

Įvadinėje atlankoje pristatoma viso vadovėlio struktūra: nurodoma, kaip sudaryta tema, skyrius, pamoka. Paaškinama, kokias veiklas, užduotis atliksite, kaip įsivertinsite savo atliktą darbą, kur ieškosite reikiamos informacijos. Be to, yra pateikti sutartiniai ženklai ir paaškintos jų reikšmės.

Tad linkime skaityti ir analizuoti kūrinius, rasti ir suprasti duotą informaciją. O įvairios pagal sudėtingumą užduotys ir kūrybiniai darbai tepadaeda kiekvienam atrasti kelią į didįjį literatūros pasaulį.

Autorės

Temos atlankoje sužinosite, ko mokysitės kiekvieną pamoką, kokius privalomus ir papildomus tekstus skaitysite, ko sieksite. Rasite sąvokų, kurias išmoksite skaidydami ir tyrinėdami tekstus, primimą, kokiais būdais galite skaityti ir nagrinėti tekstus.

3. Koks būna žmogaus ryšys su žmogumi? Juozas Erlicko eilėraščių „Gimimo diena“, „Akių debesėliai“, Sigito Gedos eilėraščiui „Vakaro prašymas“ prasmė

IŽVELK

- Ką tau reiškia gimimo diena? Kokia tą dieną tavo nuotaika, kas šalia tavęs būna?
- Su kuo sieji šią šventę? Žvelk į nuotrauką ir sąsiuvinyje pratęsk gimtadienio simbolių sąrašą.

SKAITYK IR SUPRASK

Perskaityk poeto J. Erlicko eilėraštį „Gimimo diena“ arba išklausk, kaip jį skaito mokytojas. Skaidydamas eilėraštį, stenkis taisyklingai tarti ilgusius ir trumpuosius balsius, pabrėžti eilučių pabaigos ženklus, perteikti eilėraščiui nuotaiką.

Juozas Erlickas Gimimo diena

Ten, praėty, kurios tu neturi,
Mažyte mano, skambanti dukrelė,
Gyvena žvėrys negerai – geri,
Ir dar vinyojas ilgas ilgas kelias.

...Ejau ir nežinojau, kur esi –
Ar tulpės žiede, ar srovėj Vinyvėty,
Ar paukščio giesmėje, ar debesų,
Vakarėje migloj, ausinėj ryto?..

Aš tau nešiau žodžius kalbos gimtosios,
Mairėlj juoko, kibirėlj ašarų
Su negerais – gerai žvėrim kalbėjus,
O kai radau tave – tu man davei
Daugiau, negu aš pats tada turėjau...

NAGRINĖK

1. Su bendraklasiais pasidalykite įspūdžiais – kaip eilėraščių supratai tu, o kaip jis. (Prisimink, kad eilėraščių galite suprasti ir aiškinti skirtingai, nes jame esama įvairių prasmių.)
2. Kas nusakoma eilėraščiui pavadinimu?
3. Į ką ir kaip kreipiasi eilėraščiui kalbantysis? Rask kreipinį.

¹ Vinyvė – upė Žemaitijoje, kur 1953 m. kovo 3 d. (Akmenės rajone Svirkaičiuose) gimė ir augo būsimas poetas. Šalia tekėjusi Vinyvė buvo vaikų vasaros mokyklų ir žaidimų vieta. Apie ją J. Erlickas yra parašęs eilėraščių „Vinyvė ir aš“, „Gimiau at toli nuo didžiųjų kelių“ / *Prie upės sraunios, elmenotuos Vinyvės... / Ją visąjį perbėrėi nesunkiai galūni / Tū riekėsi at jos negaliu pasivyti... /*

Pamokos tema

Čia rasite klausimų, citatų, aspektų diskusijai duota tema.

Pagal skaitymo tikslą ir teksto žanrą pasirinkite tinkamą skaitymo būdą (žr. „Kaip skaityti“, p. 99). Prieš pagrindinį tekstą pateikti klausimai ar užduotys nurodys, į ką atkreipti dėmesį skaitant.

Pamokų užduotys pateikiamos pagal sudėtingumą (A, B, C). Jas galite atlikti individualiai arba bendradarbiaudami poromis ar grupėmis.

Įveikti užduotis, pasirengti projektams ir atlikti namų darbus padės „Išminties skrynelė“ (p. 101–103). Trumpos atmintinės primins jau išmoktus dalykus, pasiūlys užduočių atlikimo būdų.

Kaip skaityti

Skaityti balsu patarinama, kai reikia:

- įveikti sunkiai suprantamą tekstą;
- mokytis skaityti aiškiai, tinkamu tempu, intonacija.

Pagal Lingvodaktikos terminų žodyną

Rašiniai skaityti patarinama, kai reikia sklandžiai ptereikti poezijos, prozos, dramos tekstų prasmę. Rašiniai skaitant labai svarbi yra intonacija – mintims ir jausmams perteikti reikalingas tam tikras balsų skambesys.

Kaip kurti tinkamą intonaciją?

- Pasąžinėmis išsibūtinimu žiauzi, sakinio gale ar viduryje išlykinti tai, kas svarbu, ką reikia išdėmėti.
- Kalbos tempą (sėkimo greitį) sulėtinti, norint ką nors išlykinti, pabrėžti, išdėstyt tai, kas svarbiausia.
- Logiškaiais kėčiais (vienu ar keliais žodžiais pažymimu sakinio centru) išskirti minties ar jausmo vidurinę.
- Tembrū (garsi opankū) išlykinti žodžių tikrąją prasmę, atskleisti autoriaus sumanymą.

Rašiniai skaitymas yra skaitymo forma, geriausiai perteikianti kūrėjo idėjinį turinį. Skaitovas turi žinoti, ką sako, kam skaito, kurioo tikslu skaito.

Pagal Ilononų Egijū Priekšmonę

Savarankiškai perskaitytos knygos pristatymo elementai

Išminties skrynelė

RAŠINIO RAŠYMO ŽINGSNIAI

- Ar pasirinkau ir išsiaiškinu temą? (Ką apie tai žinau, ką ir kur dar galėčiau sužinoti, ką reikėtų ir ką norėčiau parašyti?)
- Ar apgalvojau, apie ką rašysiu? (Galiu pastelkti minčių lietuvių arba minkštųjų žemėlapių, t. y. rašyti atskiras mintis, susijusias su pasirinkta tema.)
- Ar parašiau rašinio planą?
- Ar pats rašinio struktūrą? (Ar įžangoje supažindinau su tema, nurodžiau jos svarbą? Ar dėstydamas pateikiau pagrindinį teiginį pagrindžiančių pavyzdžių? Ar rašinio pabaigoje apibendrinau, pateikiau išvadas?)
- Ar rašau nuosekliai? (Ar pirmiausia rašiau juodraštį? Ar jį tikrinu, tvarkingai perrašau į švarraštį?)
- Ar perskačiau rašinį ir įsivertinuu? (Kaip vertinu pats? Kodėl? Kaip dar galėčiau patobulinti?)
- Ar sugalvojau tinkamą rašinio pavadinimą?

KAIP RAŠIKIAI SKAITYTI EILĖRAŠTĮ

1. Pirmiausia perskaityk eilėraštį tyliai, tada garsiai.
2. Išsiaiškink nežinomas žodžius, jų prasmes ir kaip jie kilduojami (naudokis žodymu arba kreipkis į mokytoją).
3. Dar kartą atidžiai perskaityk eilėraštį, kur reikia, daryk pauzes (jos žymimos taškais, daugtaškiais, brūkšniais).
4. Atkreipk dėmesį eilučių pabaigos ženklus ir tinkamai perskaityk sakinius.
5. Aiškiai tarp trumpuosius ir ilgusius balsius, pabrėžk pasikartojančius priebalsius.
6. Kalbėk girdimai, balsu paryškink tai, kas, tavo nuomone, eilėraštyje svarbiausia.
7. Svarbiausius dalykus gali išskirti pabraukdamas tekste esminius (raktinius) žodžius, kurie, tavo nuomone, žymi ryškiausius elutes ar posmo akcentus. T. y. tai, ką norėsi skaidydamas pabrėžti.
8. Prisimink, kad tą patį eilėraščių galima perskaityti įvairiai. Tai priklauso nuo skaitytojo, todėl prasmingai, sklandžiai ptereiki teksto mintį ir nuotaiką.

KALBINĖS RAISKOS PRIEMONĖS

Kalbinė raškā – tai meninių priemonių visuma, daranti tekstą vaizdingesnį.

Kalbinės raškōs priemonės padeda atskleisti veikėjo charakteris, jausmus ir mintis, sukurti nuotaiką, atspindėti lyrinio „aš“ jauseną.

Alegorija – netiesioginės, paslėptos reikšmės vaizdas. Alegorija yra dažna pasakose ir pasakėčiose, kuriose sukurtas ir gudrumas alegoriškai vaizduojamas lapės, godumas – vilko pavidalu.

Testas kiekvieno skyriaus ir temos pabaigoje padės ne tik pakartoti, ko išmokote, bet ir įsivertinti.

PAKARTOJU IR ĮSIVERTINU

Prisimink, kokius tekstus skaitėi 1 skyriuje, ko išmokai, ir rikiškais sakiniais atsaky į klausimus, atlik užduotis.

1. Kas yra biografija?
2. Prisimink ir užrašyk bent 2–4 Jono Biliono biografijos faktus.
3. Kas yra tema ir pagrindinė mintis?
4. Kas sieja Joniuką ir Antanuką – 1 skyriaus „Šeima ir namai“ kūrinių veikėjus? Užrašyk du bendrus bruožus.
5. Kurio kūrinio kuris veikėjas neturi šeimos, jos ilgis?
6. Kuo svarbi šeima ir namai? Parasyk savo nuomonę ir pateik pavyzdį iš skaityto teksto.

Taikai	Pažymys
10	10
9	9
8	8
7	7
6	6
5	5
4	4
3 ir mažiau	3 ir mažiau

Čia rasite papildomas užduotis.

ATLIK

1. Perskaityk Ezopo pasakėčią: *Enopas Lūte ir lapė*. *Lapė prikausijo lūtei, kad visada atsivedanti tik veng jaunikę. Toji atsakė: – Veng, bet lūte.*

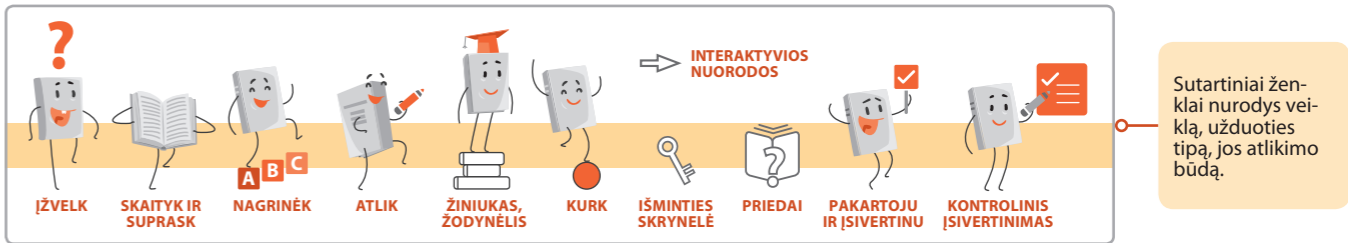
iš senosios graikų kalbos vertė Leonas Valkūnas

2. Išvardyk, kokius pasakėčios bruožus įžvelgi šioje trumpoje pasakėčioje (remkis 1 pamokos IŽVELK užduotyje ir 4) pateikti pasakėčios apibrėžimu).
3. Pasakyk, kas pasakėčioje vaizduojama alegoriškai.
4. Suformuluok, kokia vertybė nusakoma lūtes žodžiais.

Kiekvienos pamokos pabaigoje rasite žingsnelius įsivertinti.

SUTARTINIAI ŽENKLAI

TEMA. VAIKYSTĖS PATIRTYS

► Savarankiškai skaitysi ir sutartu būdu pristatysi (p. 100) pasirinktą knygą.

1 SKYRIUS. Šeima ir namai

Tyrinėsi:	Pasirinktu būdu (p. 99) skaitysi ir nagrinėsi:	Aiškinsi ir mokysiesi:	Kursi:	Įsivertinsi:
kada namie saugu; kodėl žmogui svarbu šeima ir namai; kokie vaiko santykiai su artimaisiais; kokia šeimos vertė.	apsakymo „Motina“ ištrauką iš Jono Biliūno ciklo „Kūdikystės sapnai“; Mildos Telksnytės ir Vygando Račkaičio „Joniuko dienos“ ir „Liepojoje“ ištraukas iš knygos „Į aukštą kalną“ apie Joną Biliūną, jo asmenybę ; Vincio Krėvės apsakymo „Antanuko rytas“ ištrauką; Astridos Lindgren apsakos „ Rasmusas klajūnas “ ištrauką.	<ul style="list-style-type: none"> kas yra apsakymas; tema; pagrindinė mintis; pastraipa; vertybės; ciklas; biografija; pagrindinis veikėjas; apysaka; idėja; sieti tekstą su iliustracija, pildyti schemas apie veikėjus, jų santykius, vertybes; formuluoti sprendimą; priėti prie išvados; išsiaiškinti nežinomų žodžių prasmę; savais žodžiais papasakoti tai, kas perskaityta; formuluoti teksto temą ir pagrindinę mintį; pateikti tinkamų pavyzdžių iš teksto ir asmeninio gyvenimo. 	ilustraciją apie saugius, jaukius namus; pastraipą „Mano saugūs, jaukūs namai“; padėką močiutei; pastraipą „Mano rytas“; improvizuotą vaidinimą visiems kartu skaitant patikusią knygą ištrauką.	ką gebi pasibaigus pamokai (1–2–3); per 1 skyriaus pamokas įgytas žinias ir gebėjimus (baigus skyrių).

2 SKYRIUS. Stiprinantys ir skaudūs išgyvenimai

Tyrinėsi:	Pasirinktu būdu (p. 99) skaitysi ir nagrinėsi:	Aiškinsi ir mokysiesi:	Kursi:	Įsivertinsi:
kaip išvengti skaudžių išgyvenimų; kokie išgyvenimai mus stiprina; kokios pirmosios doros pamokos; kodėl svarbu būti atsakingam; kada nelengva apsispręsti; kaip skaudūs išgyvenimai paveikia draugystę.	Stepo Zobarsko apsakymą „Belaisvis“ iš knygos „Ganyklų vaikai“; Jono Biliūno apsakymą „Brisiaus galas“; Jono Biliūno apsakymą „Kliudžiau“ ; Šatrijos Raganos apsakymą „Vyšnios“; Juliaus Kaupo senųjų laikų padavimą „Stirniukas“ ; Bitės Vilimaitės apsakymą „Čiuožyklos muzika“.	<ul style="list-style-type: none"> kas sudaro kūrinio vaizduojamąjį pasaulį; kas yra kalbinės raiškos priemonės; sinonimas; pasakotojas; kulminacija; padavimas; užbaigti pradėtus sakinius; apibūdinti kūrinio vaizduojamąjį pasaulį; įvertinti veikėjo poelgį; išreikšti ir pagrįsti savo nuomonę; užrašyti, kuo kūrinyje svarbus šiandien; rasti tinkamą citatą, pacituoti; išskirti svarbiausius veikėjų bruožus, apibendrinti; įminti, sukurti mįslę, paaiškinti patarlę. 	tėvų ir vaiko dialogą; laimingą apsakymo pabaigą; pasakotojo vidinį monologą; pastraipą „Mano (mano mamos / tėčio / močiutės / senelio) svarbiausias apsisprendimas“; rašinį „Mano geriausias draugas (-ė)“ arba „Mano svajonių draugas (-ė)“.	ką gebi pasibaigus pamokai (1–2–3); per 2 skyriaus pamokas įgytas žinias ir gebėjimus (baigus skyrių).

3 SKYRIUS. Žmogaus ryšio su žmogumi vertė

Tyrinėsi:	Pasirinktu būdu (p. 99) skaitysi ir nagrinėsi:	Aiškinsi ir mokysiesi:	Kursi:	Įsivertinsi:
koks žmonių ryšys yra vertingas; kodėl žmogui svarbu išreikšti jausmus; koks būna žmogaus ryšys su žmogumi; kaip kūryboje atskleisti bendravimo vertę.	Violetos Palčinskaitės eilėraščius „ Palesinti paukštį “, „ Iš ko padarytas pasaulis “; Janinos Degutytės eilėraščių „ Džiaugsmas “; Ramutės Skučaitės eilėraščių „ Vasara “; Juozo Erlicko eilėraščių „ Gimimo diena “; Sigito Gedos eilėraščių „ Vakaro prašymas “; Justino Marcinkevičiaus eilėraščius: „Poezijos vaikystė“, „Sugriebęs mane...“, „Trys eilutės anūkėlei“.	<ul style="list-style-type: none"> kas yra eilėraštis, lyrinis „aš“; kokia kūrinio meninė raiška; posmas, rimas, simbolis; perkeltinė žodžių reikšmė; sąskambiai; pasidalyti įspūdžiu perskaičius eilėraščių; nusakyti eilėraščio nuotaiką; nagrinėti eilėraščių: nusakyti veiksmo laiką, vietą, apibūdinti kalbantįjį (lyrinį „aš“), situaciją, formuluoti temą ir pagrindinę eilėraščio mintį; sieti tekstą su iliustracija; paaiškinti eilėraščių prasmę; lyginti eilėraščius (rasti panašumų ir skirtumų); raiškiai skaityti arba atmintinai deklamuoti eilėraščių; savo įspūdžius perteikti vaizdu. 	eilėraščių apie bendravimą, jausmus, žmogaus ryšį su žmogumi; ilustraciją savo sukurtam arba perskaitytam ir aptartam eilėraščiui, siedamas ją su eilėraščio prasme.	ką gebi pasibaigus pamokai (1–2–3); pakartosi ir įsivertinsi per 1 temos pamokas įgytas žinias ir gebėjimus.

1 SKYRIUS. Šeima ir namai

1. Kada namuose saugu?

Jono Biliūno apsakymų ciklo „Kūdikystės sapnai“ veikėjų vertybės

ĮŽVELK

- Pažvelk į iliustraciją ir perskaityk Salomėjos Nėries poemos „Eglė žalčių karalienė“ posmą.

Trobelytė menka
Ir ugnelė skaidri –
Atiduotum kažką! –
Kam tu jos neturi?

- Nusakyk, kaip namai vaizduojami iliustracijoje ir kaip posme.

SKAITYK IR SUPRASK (Kaip skaityti, p. 99)

J. Biliūno apsakymų ciklą¹ „Kūdikystės sapnai“ sudaro keturi kūriniai: „Senutė Baltruvienė“, „Motina“, „Pirmieji atsiminimai“ ir „Krikšto močia“. Visi kartu perskaitykite ištrauką iš J. Biliūno apsakymo „Motina“. Kokie yra šioje ištraukoje aprašomų artimųjų tarpusavio santykiai?

Jonas Biliūnas Motina (ištrauka)

– Mama, valgyt noriu! – prašau, nepaspėjęs įeiti gryčion².
– O kur taip ilgai lakstei? – rūsčiai, bet kartu rūpestingai sako motina. – Matai, visas sušalęs, net pamėlynavęs.
– Buvau pas Petrą: senutė lėlė³ parodė... – atsakau, greitai alsuodamas.
Noriu nusivilkti savo žiponą⁴, bet joku būdu negaliu ištraukti iš rankovės rankos. Motina meta verpti, priėjus nuvelka mane, – žiponą padeda ant lovos, kepurę pakabina ant kablį ir eina prie krosnies: tenai paima bliūdžiuką⁵ ir įpila man šiltų užbalintų batvinių⁶. Išalkęs ir sušalęs valgau kaip šieną pjovęs. Pabaigęs persižegnoju balsiai ir iš palengvo, bijodamas apsirikti, einu prie motinos. Prisiglaudęs ir padėjęs ant jos kelių savo galvą, tyliau ir klausaus tik, kaip romiai ir vienodai užia rate-lis. Taip gera prie motinos! Ji viena ranka verpia, kita glosto mano galvą. Gryčioj daugiau nieko nėra.
– Mama, ar mane senutė atnešė iš upelio? – klausiu jos.
– Tai kaipgi, vaikeli, – atnešė, – atsako motina.
– Ar ir tada buvo taip šalta?
– Labai šalta buvo, vaikeli, labai.
„Kaip tai nesušalau?“ – ateina man mintys, o motina nė tai man, nė tai pati sau viena kalba toliau:

¹ Ciklas – grupė kūrinių, turinčių bendrą temą ir veikėjus. ² Gryčia (nevertotina svetimybė) – troba, namas. ³ Lėlė parodė – čia parodė kūdikį. ⁴ Žiponas – švarkas, viršutinis drabužis. ⁵ Bliūdžiukas (nevertotina svetimybė) – dubenėlis. ⁶ Batviniai – burokų sriuba.

– Tu gimei pavasarį, prieš pačias Velykas, silpnutis toks buvai, tarėm, kad nebegyvensi; tą pačią dieną ir krikštytų tave vežė. Ir paskui ilgai dar buvai nesveikas: už metų pradėjo keltis ant kaklo ir rankų votys, maniau, kad jau tikrai mirsi, ir marškinėlius baltus pasiuvau <...>

– Tai kodėl, mama, aš nenumiriau? – klausiu, tarsi gailėdamasis, kad taip neatsitiko.

– Gerai, vaikeli, kad nenumirei, argi nebūtų gailu manęs palikti? – sako jausmingu balsu motina, spaudžia mane prie savo krūtinės ir bučiuoja man galvą. Paskui rūpestingai apžiūri mano kaklą, galvą ir veidą, ar nėra tenai kokio skaudulio ar žaizdos, ar nesusikūliau kur belakstydamas, atsega ir atraito mano marškinių rankovę: iš abiejų rankos pusių aiškiai žymios nuo buvusių vočių užgijusios žaizdos.

– Iš čia net kaulėlis nedidelis iškrito, kada trūko votis, – kalba motina, čiupinėdama atsikišusį ir skaudantį guburėlį.

– Nebus iš tavęs artojo, – tęsia ji gailėstaudama toliau. – Būsi ubagėlis¹ ir duonos negalėsi sau užsidirbti, ir skriaus tave kaip mažesnį visi...

Nors nesuprantu gerai motinos žodžių reiškimo, bet jaučiu, kad būsi nelaimingas: pasidaro taip graudu ir skaudu, kad prisiglaudęs prie jos krūtinės pradėdau balsiai verkti.

– Cit, vaikeli, neverk, – maldo ji mane. – Aš tau padainuosiu garnio dainą, – nori?

– Noriu, – atsakau kniuksėdamas per ašaras, nes tą dainą motina man dažniausiai dainuodavo. Verpdama motina supa mane savo kojom, o maloni dainos gaida tarsi lepina ir liūliuoja prie miego. Man taip gera, taip jaučiuos laimingas ir ramus!

– Garnys, garnys, tas ilgakaklys! – girdžiu jau snausdamas taip maloniai skambančius ir plaukiančius dainos žodžius.

Greitai užmiegu ir jaučiu tik, kaip mane motina neša ant lovos, šiltai apkloja ir, peržegnojus mano galvą, grįžta prie savo darbo...

NAGRINĖK

- A**
- Kur vyksta veiksmas?
 - Kokie pagrindiniai veikėjai aprašomi?
 - Apie ką jie kalbasi?
 - Kokią istoriją apie savo gimimą išgirsta vaikas?
 - Suformuluok perskaityto teksto temą.

- B**
- Pagal pavyzdį užpildyk sąsiuvinyje lentelę apie pagrindinių veikėjų santykius (jei kokio požymio nėra, pažymėk brūkšneliu).

Vaiko ir motinos santykiai

Vaiko kalba / veiksmai / jausmai			Mamos kalba / veiksmai / jausmai		
Prašo valgyti.	Valgo, meldžiasi.	Jaučiasi saugus.	Klausia, kur buvo.	Padeda nusirengti.	Susirūpina.

- Užpildęs lentelę padaryk išvadą – pilnu sakiniu atsakyk, kokie yra vaiko ir mamos santykiai.
- Suformuluok teksto „Motina“ pagrindinę mintį, veikėjų vertybes.

¹ Ubagas (nevertotina svetimybė) – elgeta.

C

1. Autorius J. Biliūnas neaprašo namų, kuriuose vyksta veiksmas. Mes, skaitytojai, jų vaizdą susikuriame. Įvertink tuos namus. Gali pradėti taip:

Mano nuomone, perskaitytame apsakyme „Motina“ namai yra _____.

2. Iš ko supratai, kad vaikas ir mama vienas kitą myli, yra labai svarbūs vienas kitam? Perrašyk sakinių ir pabaik savais žodžiais:

Aš manau, kad vaikas ir mama yra svarbūs vienas kitam, nes _____.

3. Padaryk išvadą, ar apsakyme vaizduojamuose namuose saugu. Kas tai rodo?

4. Apibendrink, kas perskaitytame tekste tau buvo įdomu, svarbu, darė įspūdį.

ATLIK

1. Žvelk į iliustraciją ir nupiešk namą. Jame surašyk (gali ir nupiešti) 3–5 dalykus, suteikiančius tavo namams saugumo, jaukumo.

2. Užrašytus žodžius ar piešinėlius apibūdink plačiau (kas? koks? kaip? ką veikia?, pavyzdžiui: *Mano rainoji pūstauodegė katė tingiai pasitinka mane, grįžtantį iš mokyklos.*)

3. Prisimink malonų įvykį, susijusį su namais, jų saugumu ir jaukumu. Parašyk 40–60 žodžių pastraipą „Mano saugūs, jaukūs namai“. Stenkis atsakyti, kada, kur, kaip, kas, kodėl atsitiko, kas tai padarė, kuo viskas baigėsi. Pavartok tai, ką užsirašėi 1 ir 2 užduotyse.

ŽINIUKAS

Apsākymas – nedidelės apimties literatūros kūrinys, kuriame vaizduojamas vienas pagrindinis įvykis, yra nedaug veikėjų.

Pagrindinė mintis – tai, ką svarbaus, reikšminga autoriaus norėta pasakyti kūriniu.

Pastraipa – teksto dalis, prasidedanti nauja eilute; rišlių sakinių grupė, siejama vienos minties.

Temà – tai, apie ką pasakojama tekste (kūrinyje).

Vertybės – kas mums brangiausia, svarbiausia, suteikia teigiamų emocijų.

	Pasakojimo pastraipa	Aprašymo pastraipa	Samprotavimo pastraipa
	<i>Atsitiktinumas, įvykis, nuotykis</i>	<i>Daikto, augalo, gyvūno, reiškinių, žmogaus išvaizda</i>	<i>Mintis, kurią norime įrodyti</i>
PRADŽIA	Tema	Bendras įspūdis	Teiginys
EIGA ↓	Detalės	Detalės	Įrodymas
PABAIGA ↓	Apibendrinimas	Įvertinimas	Išvada

Ar galiu pamokai pasibaigus rišliais sakiniais atsakyti į šiuos klausimus?

• Kokią temą aptariau?

1

• Kokias sąvokas išsiaiškinau?
• Ką išmokau atlikti?

2

• Kaip atsakysiu į pamokos klausimą?
Formuluoju teiginį ► paaiškinu ► pagrindžiu nagrinėtais tekštais.

3

2. Kodėl žmogui svarbu šeima ir namai?

Jono Biliūno gyvenimas ir asmenybė

IŽVELK

• Perskaityk J. Biliūno eilėraščio „Kūdikystės aidas“ ištrauką.

*Kaip brangūs man tie kloniai numylėti,
Šventója¹ upė ir aplink miškai,
Ant kranto sodžius, stovintis aukštai,
Kur mano metai pralėkė saulėti.*

*Ten, mažas būdams, mėgau rioglinėti,
Žąsis ganydams, dainavau linksmi;
Buvau laimingas, nors verkiau dažnai,
Nes mėgdavau dažnai ir patingėti. <...>
1905. I. 16*

- Kuo eilėraščio žmogui brangūs gimtieji namai?
- Žvelk į J. Biliūno gimtųjų namų Niūronysė (Anykščių rajone) nuotrauką. Kokį įsivaizduoji mažojo Joniuko ir jo šeimos gyvenimą šiame name?

Rašytojo Jono Biliūno namai Niūronysė

Jonas Biliūnas (1879–1907)

SKAITYK IR SUPRASK (Kaip skaityti, p. 99)

Perskaityk tekstus iš knygos „Į aukštą kalną“. Kaip J. Biliūnas gyveno namie (1 tekstas) ir ne namie (2 tekstas) – Liepojoje, kur jis mokėsi gimnazijoje?

1 tekstas

Milda Telksnytė, Vygandas Račkaitis
Joniuko dienos (ištrauka)

Pagaliau liga atsitraukė, Joniukas atsistojo ant kojų. <...> Gera, jauku šiltai prikūrentoje gryčioje. Sėdėdamas prie krosnies, Joniukas baigia skaityti iš tėtės knygynėlio išprašytą knygą. Žodis po žodžio, ir perskaito visą puslapį, paskui antrą, trečią... Kaskart vis sklandžiau skaito berniukas. Čia viskas aišku, suprantama. Tai ne anos rusiškos knygos, kurias skaitydamas mokykloje laužydavo liežuvį, kol sudėdavo nesuprantamus žodžius.

Kiek čia tos žiemos dienos. Jau temsta, laikas degti žiburį.

Į virtuvę susirinko visa Biliūnų šeimyna. Kiekvienas susirado sau darbo. Mama tuntuoja² prie krosnies, vakarienę verda, tėtis taiso apynasrį, Mykolas drožia grėbliams dantis, Mykolienė, pamaitinusi kūdikį, sėdo prie ratelio verpti. Verpia ir Uliutė, jau kraitį sau ruošia. Untanukas su Juozapu, pamindži-

¹ Šventója – Šventóji – Lietuvos upė. ² Tuntuoti – triūsti.

kavę virtuvėje ir nutarę pūga ne pūga vis tiek po vakarienės eiti pas Janukėnus vakarotų, užsidegė žibintą ir išskubėjo gyvulių šerti.

Susirado sau darbo ir Joniukas. Kiša žabarus¹ krosnin, kursto ugnį. Ūmai supleška sausos šakelės, linksmai vinguriuojanti ugnis, rodos, prašo: „Dar užmesk šakelių.“ Gera šita ugnelė, šildo virtuvę, kaitina puodus.

– Nežinau, tėvai, ką mes toliau darysiva su Joniuko mokslais, – atsigręžusi nuo puodų, prašneko mama. – Vaikas silpnas, pasiligojęs. Matos, nebus iš jo artojo. Kad taip į kunigėlius jį išleisus...

– Gal ir išleisiva <...>. Mes ne kokie bagočiai², bet ir ne kokie kampinykai³. Kaip nors susiversiva. Tegu nors vienas vaikas mokslus išaina.

– Taigi, kokia laimė būtų Joniuką matyti kunigėliu, – patenkinta, kad tėvas neprieštarauja, kalbėjo motina. – Žinia, mokslai daug pinigų ištrauks. Bet turėtųva išgalėti⁴, Juzukas ketina važiuoti Latvijon uždarbautų. Untanukas su Uliute prie namų liks, didelė mums pamačia⁵ bus.

Net sulaukęs alsavimą, pamiršęs kurstyti ugnį, klausosi Joniukas tėvų kalbos. Ką jie nutars, kaip bus su tais mokslais? Mokytis Joniukas norėtų, bet kad tik ton Anykščių mokyklon nereikėtų eiti. Ir kunigėliu būti berniukui patiktų.

– Tik va, kelias savaites sirgęs, nusilpo vaikas. Išleisiva į Anykščius: neduok Dieve, atkristų, – rūpinasi ir balsiai svarsto mama. – Ir ten tik ruskai⁶ moko... Kaip tu manai, tėvai, gal peržiem Joniukas tegu būna namie. O paskui žiūrėsiva.

<...> Nudžiugo ir Joniukas. Vadinasi, kol kas jis bus namie.

Kaip niekad linksmai traška krosnyje ugnis. Dainuoja verdantys puodai. Mama nukelia nuo lentynos puodynę rūgusio pieno ir supila į didelį molinį dubenį. Užtiesia stalą drobine marškele⁷ ir ant jos išverčia puodą bulvių. Garuoja bulvės, iki pat lubų kyla garai. Skaniai pakvimpa gryčia. Aplink stalą jau sėdi visa šeimyna ir valgo minkštas, sukritusias bulves, mediniais šaukštais srebja rūgusį pieną. Joniukas sėdi šalia mamos. Ji parenka iš krūvos miltingesnes bulves ir padeda šalia vaiko. Ir Joniukas semia iš bendro dubenio standžiai surūgusį pieną, užsrebja juo karštą bulvę. Ramu ir gera vaikui šitaip sėdėti vakare, kai visa šeimyna susirinkusi prie stalo, kai mezgasi tyli, rami šneka ir nieko, visiškai nieko nebaisu.

A B C

NAGRINĖK

A

1. Koks vakaras Joniuko šeimoje? Išvardyk, ką veikia šeimos nariai.
2. Ar visų darbų aprašymą supratai? Ar šiandien atliekami tokie darbai? Kurie?
3. Ką veikia Joniukas? Kodėl jį sudomina tėvų pokalbis?

B

1. Aptark, ką Joniuko tėvai kalba apie jo mokslus, ką nusprendžia.
2. Pasvarstyk, ar Joniukas jaučiasi mylimas šeimoje. Kas tai rodo?
3. Savais žodžiais papasakok apie Joniuko šeimą.

C

1. Apibendrink, kokius J. Biliūno biografijos faktus sužinojai.
2. Kaip manai, ar svarbi vaikui namų aplinka, santykiai su artimaisiais? Atsakyk remdamasis perskaitytu tekstu.

¹ Žabaras – smulki šakelė. ² Bagočiai (nevertotina svetimybė) – turtuoliai. ³ Kampinykai (kampiniškai) – neturtingi žmonės. ⁴ Turėtųva išgalėti – turėtųme galėti. ⁵ Pamačia (nevertotina svetimybė) – pagalba. ⁶ Ruskai – rusiškai. ⁷ Marškėlė (márška) – medžiagos (dažniausiai drobinės) gabalas, atraiza.

2 tekstas

Milda Telksnytė, Vygandas Račkaitis
Liepojoje (ištrauka)

Nors jau ir antrus metus Joniukas mokosi Liepojos gimnazijoje, bet neapsipranta, vis ilgisi namų, artimųjų, gimtojo sodžiaus. Dar nepraėjo pora mėnesių, kai baigėsi vasaros atostogos ir prasidėjo naujieji mokslo metai, bet, rodos, kad ten, gimtinėje, jau būta seniai, labai seniai.

...Ėjo tuomet pėsčias iš Anykščių į Niūronis, grįžęs atostogų. „Ėjo“ – ne tas žodis. Kojom žemės nesiekė, skriste skrido, žvilgsniu išmyluodamas kiekvieną tokį pažįstamą kalnelį, nutilusį Piėstupį, išnešusį didžiuosius savo vandenį pavasarį, kai Joniuko čia nebuvo, sravią Eļmę. <...> Norėjo išbučiuoti visas pušis, beržus ant kalnelio šalia trobos, apkabinti senąsias liepas. Taip buvo pasiilgęs mintyse tiek kartų regėto takelio, vartų, šiaudais dengtos trobos, motinos, tėvo, seserų, brolių, tėviškės oro, žemės kvapo, nes niekur kitur ji nekvepia taip kaip čia, gimtinėje.

Atsikvošėjęs, iš prisiminimų sugrįžęs į dabartį, suskato Joniukas rašyti namo laišką. Kol stalas neužgultas kitų gimnazistų, nors per laišką pasikalbės su namiškiais. Nudžiugins tėvus pranešęs, kad šiomet jau antraklasiui jų sūnui gerai sekasi mokslas, kad mokytojai jį giria už stropumą, darbštumą. Ir nė kiek neperdės taip rašydamas. Iš tiesų Biliūnų Joniukas geras mokinys. Jeigu ne toji, taip sunkiai perkandama graikų kalba, jį priskirtų prie pačių geriausiųjų. Reikia pasiteirauti, ir kokios naujienos sodžiuje, gal jau baigė laukų darbus. Ar sveiki tėveliai, kaip laikosi broliai, seserys, kaimynai.

Baigiant rašyti laišką, sutrinko lauko durys, subildėjo sugirgždėjo palėpės kambarėlio laiptai. Į vidų įvirto „kvarteros“¹ gyventojai – keletas sulytų, peršlapusių, įraudusiais veidais gimnazistų.

– O, mūsų Meška gudrus, per lietų nevaikšto, namie sėdi, – tarstelėjo kažkuris iš jų, tuos žodžius taikydamas Joniukui.

Jis tik šyptelėjo. Liepojoje jo niekas nevadino Joniuku. Čia jis – Jonas Biliūnas. Arba tiesiog – Biliūnas. Gimnazistai dar vadina jį ir Meška. Matyt, praminė taip todėl, kad berniukas kalba storoku balsu, vaikšto apsiavęs dideliais sunkiais pusbačiais, šiek tiek krypuodamas. Jis ne toks vikrus ir lieknas kaip kiti bendraamžiai. Judesius varžo ir ankštas, jau išaugtas švarkelis. Apsiprato su ta pravarde. Meška – stiprus, pagarbos vertas žvėris. Tai ne koks kiškis ar šeškas... O Joniuko vardas liko tenai, Niūronysė. Tose taip greitai prabėgusiose, jau nesugrąžinamose vaikystės dienose.

A B C

NAGRINĖK

A

1. Papasakok, kaip Joniukui sekėsi mokytis Liepojos gimnazijoje. Koks dalykas jam buvo sudėtingiausias?
2. Kaip gimnazijoje vadino Joną Biliūną? Kodėl?

B

1. Paaiškink, koku tikslu Jonas rašo laišką tėvams.
2. Aptark, kokios J. Biliūno mintys yra apie namus, tėviškę, artimuosius mokantis Liepojoje.
3. Kokios asmeninės būsimo rašytojo savybės išryškėja 2 tekste?

¹ Kvartera – čia kambarys.

C

1. Apibendrink, kodėl ir kuo Joniukui buvo artima šeima, namai.
2. Perskaityk pasakojimą apie J. Biliūną ir savais žodžiais glaustai atpasakok klasės draugams.

Dar mokydamasis Liepojos (Lātvija) gimnazijoje, Jonas Biliūnas skaudžiai išgyveno abiejų tėvų netektis. Susidūrė su skurdu, už atlygį mokė jaunesnius vaikus ir 1899 m. savo lėšomis baigė gimnaziją. Studijavo literatūrą Leipcigo (Vokietija) ir Ciuricho (Šveicarija) universitetuose. Ten parašė „Kliudžiau“, „Vagj“. Susirgo džiova, labai dėl to išgyveno, nes buvo kupinas idėjų, noro kurti. Laiške draugui rašė, kad meldžiantis dar bent dešimties metų, kad galėtų viską užrašyti. Gydėsi Lietuvoje, vėliau su žmona Julija išvyko į Lenkiją, Zakopanę, kad kalnų oras padėtų įveikti ligą. Daug rašė – sukūrė „Joniuką“, „Lazdą“, „Ubagą“, „Brisiaus galą“. Svajojo grįžti į Lietuvą, tačiau 1907 metais mirė ir buvo palaidotas Lenkijoje. 1953 metais rašytojo Jono Biliūno palaikai perlaidoti šalia gimtųjų Anykščių, Liudiškių piliakalnyje. Ten dabar stovi aukštas paminklas „Laimės žiburys“, pavadintas Jono Biliūno kūrinių vardu.

ATLIK

1. Peržvelk per pamoką skaitytus 1 ir 2 tekstus, C2 užduotį ir informaciją internete (⇒ www.xn--altiniai-4wb.info/index/details/1038).
2. Išrink apie rašytojo J. Biliūno gyvenimą tai, kas svarbiausia: kada ir kur gimė, kokia buvo šeima, kur ir kaip praėjo jo vaikystė, kur jis mokėsi, ką veikė, ką sukūrė, kada ir kur mirė, kur palaidotas. Gali pildyti lentelę. Sukaupią informaciją aptark su bendraklasiais.
3. Išmok savais žodžiais atpasakoti rašytojo J. Biliūno biografiją, pabrėždamas namų, artimųjų svarbą.

ŽINIUKAS

Biografija – asmens gyvenimo aprašymas.

Ar galiu pamokai pasibaigus rišliais sakiniais atsakyti į šiuos klausimus?

• Kokią temą aptariau?

1

• Kokias sąvokas išsiaiškinau?
• Ką išmokau atlikti?

2

• Kaip atsakysiu į pamokos klausimą?
Formuluoju teiginį ► paaiškinu ► pagrindžiu nagrinėtais tektais.

3

3. Kokie vaiko santykiai su artimaisiais?

Vinco Krėvės apsakymo „Antanuko rytas“ veikėjų charakterio ypatybės

IŽVELK

- Arti, artimas, artimasis. Kas sieja šiuos žodžius?
- Kas yra artimieji? Išvardyk 2–3 ir užrašyk, kodėl juos laikai savo artimaisiais.
- Ar paveikslėlyje išvelgi savo artimuosius? Ką pakeistum (pridėtum ar išbrauktum) šiame piešinyje? Sugalvok jam pavadinimą.

SKAITYK IR SUPRASK (Kaip skaityti, p. 99)

1. Perskaityk V. Krėvės apsakymo „Antanuko rytas“ ištrauką. Atkreipk dėmesį, kokie veikėjai vaizduojami.
2. Sąsiuvinyje žymėkis nesuprantamus žodžius. Išsiaiškink juos kartu su bendraklasiais ir mokytoju. (Jų reikšmes galėsi patikslinti žodynėlyje p. 20.)

Vincas Krėvė

Antanuko rytas (ištrauka)

Antanukas labiausiai myli savo senelę. Nei savo motutės, nei tėvelio, nei ko kito jisai tiek nemylė, kiek savo seną seną senelę. Ir kur nemylėsi! Motutė dažnai Antanuką subara, kai kada net kumštelėja supykusi, o senelė niekuomet jo nenuskriaudžia. Joje Antanukas randa tik meilę, ji didžiausia ir uoliausia jo užtarytoja ir apgynėja.

Tėvelio Antanukas tiesiog bijo. Kodėl, patsai nežino. Gal todėl, kad jį rečiausiai mato, gal todėl, kad tėvelio visi kiti irgi bijo ir klauso kiekvieno jo žodžio.

Kai supykusi motinėle ar net patsai tėvelis nori Antanuką nuskriausti, jisai visuomet turi uoliausią gynėją – savo seną senelę. Jei tik Antanukui sunkioje padėty pavyksta pasislėpti už jos sijono, jisai jau ramus, nes žino, kad ten jo nepasieks nei motinėle, nei net tėvelio sunki ranka. Ten Antanukas visai nesibijo, nors labai būtų įpykusi motutė, baisiai grasytų tėvelis.

Antanukas ir miega su senele vienoje lovoj. Kada ji gula ir keliasi, Antanukas retai tejunta. Bet nūnai jisai tuojau nubudo, kai tik senelė pabudus atsisėdo lovoj ir ėmė klostyti Antanuką iš visų pusių.

Nubudęs Antanukas praplėšė akis, pasiraivė ir, nejudamas šalia savęs senelės, ištiesė rankutes ir ėmė aplinkui grobstyti.

– Užmik, užmik dar, mano mažas anūkėli. Matai, dar visai tamsu, – kuždomis įkalbinėja senelė ir dar labiau jį klosto antklode.

Antanukas ištiesė rankutes ir, sugriebęs nusilenkusios prie jo senelės kaklą, apkabino ją ir pabučiavo. Paskui pasivertė ant kito šono ir apsimetė, kad jau miegąs.

Senelė nulipo nuo lovos, pataisė suknelę, ištraukta iš pagalvio skarele susirišo galvą ir nuėjo į krosnį. Antanukas girdi, kaip senelė pas krosnį grobsto skalą, kad uždegtų ugnį.

– Trakšt, trakšt... – girdi Antanukas: tai senelė laužo skalas, kad būtų lengviau įžiebtį užsiplaiskanojusį nulaužtą skalos galą.

Antanukui baisu vienam gulėti lovoj. Jam vaidenasi, kad pirkios vidury stovi kažkas kaip arklys ir linguoja galva. Visur kažkas knarkia. Antanukas apsikloja antklode galvytę ir ima tyliai šaukti senelę.

– Mik, mik, anūkėli! Aš čia, aš tuo įpūsi ugnelę, bus šviesu, – ramina jį Antanuką.

Išgirdęs šnabždantį senelės balsą, Antanukas visai nurimo. Jis iškišo iš po antklodės galvytę, pasivertė ant kito šono, į tą pusę, iš kur girdėti senelės balsas, ir pravėrė akis. Nors baisu žiūrėti tamsumon, bet jau ten nieko, kas jį gąsdintų, nemato. <...>

Kai Antanukas nubudo, krosnis jau buvo pakurta, puodai sukaisti. Moterys vienos dar dairėsi aplink krosnį, kitos jau sėdėjo ant suolo ties žibintuvu ir verpė. Vyrų pirkioje jau nebebuvo – jie, vos tik užsikėlę, išėjo kluonan kultų.

Gaidys pakrosnėje rėkia visa gerkle, nežinia, kurį jau syk. Jis, budintojas, Antanuką ir pažadino...

Antanukui nesinorėtų dar keltis: taip šilta ir jauku gulėti lovoje, iš visų pusių apklostytam antklode, kailiniais, ir snaudžiant klausyti, kaip treška deganti skala ir durzgia rateliai. Bet pažiūri Antanukas į vieną langą, kuris greta lovos, į kitą, kuris tiesiog lovos gale, ir baisu jam: langai tokie tamsūs, o už tų langų kažkas baisus baisus vaidenasi. Nors Antanukas nežino, kas ten gali būti, bet jaučia, kad ten už langų stovi kažkokios nepaprastos esybės, grasinančios jam pavojumi.

Ir Antanukas, dar gerai nenubudęs, trindamas kumščiuokais akis, sėdasi ir sprunka nuo lovos žemėn.

Senelė jau sėdi savo priprastoje vietoj – ant kulbelės šalia krosnies ir, seilindama pirštus, verpia plonai plonai geriausius linelius.

Senelei gerai ten sėdėti – ir nuo krosnies šilta, ir puodus ji mato: nenubėgs, nepervirs niekas...

Nulipęs nuo lovos, Antanukas strikt prie senelės. Pribėgęs apkabino ją rankutėm už liemens.

– Ko taip, anūkėli mažas, anksti užsikėlei? – klausia jį senelė, liovusi verpti ir glostydamą raukšlėta ranka Antanuko galvelę.

Antanukas nieko neatsako, tik glaudžia galvytę į jos kelius.

Senelė užsuko verpstoką ant ratelio, kad tasai nenusvirtų, atsikėlė, paėmė Antanuką už rankutės ir nusivedė į suolojį po lentyna. Ten buvo du kibiru šalto šalto, vos tik iš šulinio pasemto, vandens. Pasisėmusi pilną kaušelį – „belčių“ – vandens, senelė prausia Antanukui pirmiausia rankutes, paskui veidą. Antanukas prunkščia, jam šalta, nemalonu, jis nenorėtų praustis, ir kam kitam jis niekuomet nesiduotų, bet ką padarysi, kad jį prausia pati senelė, kurią jisai labai labai myli...

Nupraususi kaip ėriuką senelė veda Antanuką į skobnis ir, nutraukusi nuo duonos kepalą rankšluostį – „taračkinį“, ima šluostyti jam pirmiausia burną, veidus, paskui rankutes.

Rankšluostis storas, šiurkštus. Antanukui veidą skauda, žandai dega, norėtųsi bėgti ar bent verkti, bet jis tik žiūri senelei į akis ir skundžiasi:

– Bobule, greičiau! Man šalta.

– Nieko, anūkėli, pakęsk. Priekrosny sušils, – ramina senelė ir dar drūčiau trina rankšluosčiu jam veidus.

– Bobule, man skauda! – skundžiasi drebėdamas Antanukas.

– Nieko, anūkėli, pakęsk. Baltėsnis būsi, Dievulis geriau mylės.

Ir anūkėlis kenčia. Ne dėl to kenčia, kad jį Dievulis labiau mylėtų, bet kad to nori senelė.

Nušluosčiusi rankutes, senelė vėl apklostė rankšluosčiu duoną ir nuėjo į krosnį. Paėmus iš kampo skujinę, nušlavė priekrosnį, paruošė ten prie stulpelio, po pačia krosnies kakta, Antanukui sėdėti vietą, sąšlavas sušlavė krosnin ir pastatė skujinę kampan.

Nors Antanuko veidai dega kaip ugnis, bet jam rodosi, kad burna dar šlapia, kad pasmakrėje šalta, kad senelė dar ne visai gerai jį nušluostė. Eidamas paskui senelę, jis dar šluostosi marškinaičių sterble.

Vos senelė nuvalė vietą, Antanukas strakt ant kulbelės, nuo kulbelės ant priekrosnies ir jau sėdi jam pagamintoje vietoj. Ištiesė kojytes ir šildosi prieš krosnies liepsną.

Gera, jauku ir šilta.

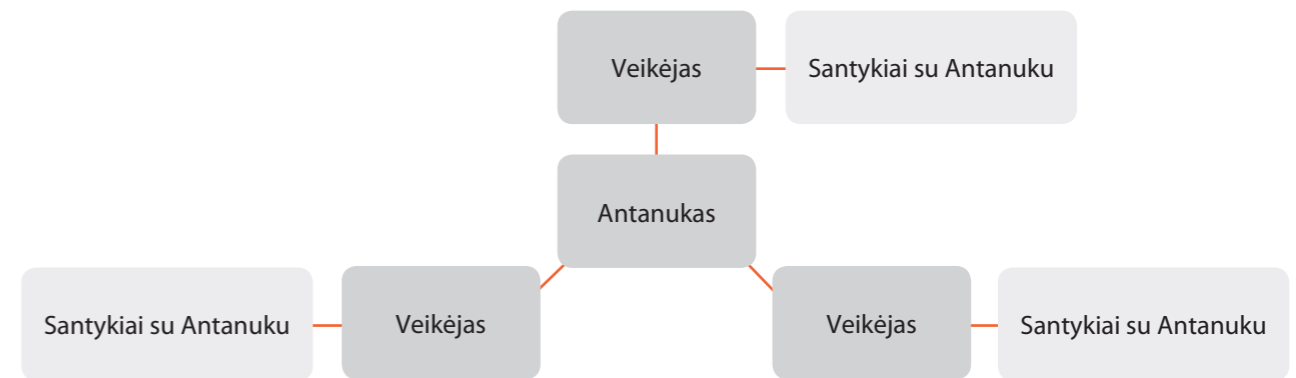
A B C NAGRINĖK

A

1. Išvardyk skaitytoje ištraukoje minimus Antanuko šeimos narius.
2. Kokius darbus atlieka jo senelė?
3. Ką ir kodėl jis labiausiai myli?

B

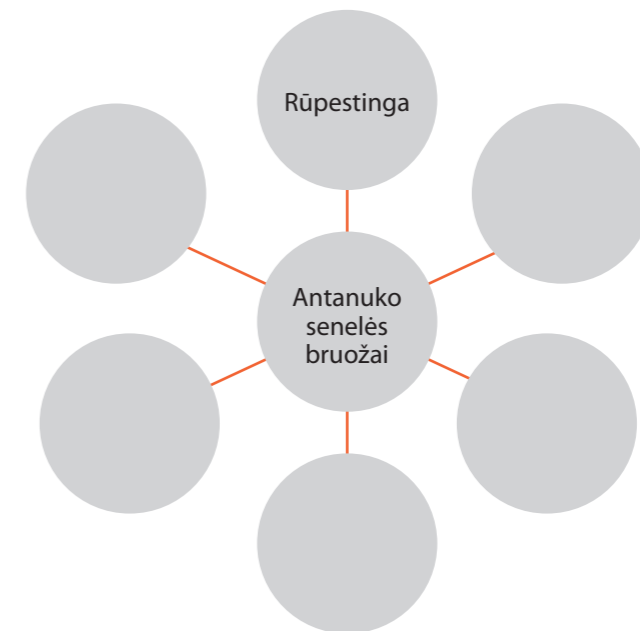
1. Aprašyk Antanuko ir senelės rytą 3–5 sakiniais.
2. Kokie Antanuko santykiai su artimaisiais? Įvardyk veikėjus ir glaustai apibūdink jų santykius su Antanuku (gali remtis schema).

3. Prisimink tekstą, peržvelk schemą ir padaryk išvadą, su kuo Antanukas geriausiai sutaria.

C

1. Sąsiuvinyje persibraizyk schemą ir įrašyk senelės būdo bruožus.

2. Nuspręsk, kurios senelės charakterio savybės nulėmė jos ir Antanuko santykius.
3. Pasamprotauk, kuo tau artimas (tolimas), suprantamas (nesuprantamas) tekste aprašytas pasaulis, pagrindinių veikėjų santykiai.

ŽODYNĖLIS

- Užtarytoja – užtarėja.
- Ėmė aplinkui grobstyti – ėmė aplinkui graibyti.
- Kuždomis – kuždėdama.
- Nuėjo į krosnį – nuėjo prie krosnies.
- Pas krosnį grobsto skalę – prie krosnies ima plokščią pagaliuką (kad būtų lengviau ją užkurti).
- Išėjo kluonan kultų – išėjo į kluoną kultū.
- Esybės – būtybės.
- Ant kulbelės (kulbė – nevirtotina svetimybė) – ant rąsto gabalo.
- Anksti užsikėlei – anksti atsikėlei.
- Verpstokas – verpstė, medinis verpimo prietaisas.
- Du kibiru (dviskaita) – du kibirai.
- Veda Antanuką į skobnis – veda Antanuką prie stalo.
- „Taračkinį“ – storą lininį rankšluostį.
- Pakęsk – iškęsk.
- Drūčiau – stipriau.
- Skujinę – šluotą.
- Marškinaičių sterble – marškinių priešakine dalimi.

KURK

1. Žvelk į piešinį ir prisimink savo močiutę (senele). Kuo tau brangūs santykiai su ja?
2. Poetas Justinas Marcinkevičius yra rašęs: „<...> žemėje per mažai gerų žodžių – meilės, tiesos ir dėkingumo žodžių. Mes dažnai taip ir išsiskiriame, nepasakę jų vienas kitam <...>“
O už ką tu padėkotum savo močiutei, ką malonaus jai pasakytum? Parašyk jai padėką. Gali ją iliustruoti.

ATLIK

Parašyk 40–60 žodžių pastraipą „Mano rytas“. Papasakok ne tik tai, ką veiki atsikėlęs, bet ir kaip jautiesi, kaip bendrauji su artimaisiais. Apibendrink, kuo ypatingas tavo rytas.

ŽINIUKAS

Pagrindinis veikėjas – asmuo ar daiktas, kuris daugiausia veikia literatūros kūrinyje ir su juo yra susiję svarbiausi įvykiai, kiti veikėjai.

Ar galiu pamokai pasibaigus rišliais sakiniais atsakyti į šiuos klausimus?

1. Kokią temą aptariau?
2. Kokias sąvokas išsiaiškinau? Ką išmokau atlikti?
3. Kaip atsakysiu į pamokos klausimą? Formuluoju teiginį ► paaiškinu ► pagrindžiu nagrinėtais tekštais.

4. Kokia šeimos vertė?

Astridos Lindgren apysakos „Rasmusas klajūnas“ svarbiausios idėjos

IŽVELK

- Perskaityk A. Lindgren knygos „Rasmusas klajūnas“ pristatymą.

Astridos Lindgren knyga „Rasmusas klajūnas“ pasakoja devynerių metų berniuko, neturinčio nei tėvų, nei namų, istoriją. Rasmusas gyvena našlaičių prieglaudoje. O čia gyvenimas be galo pilkas ir nuobodus. Rasmusas trokšta tikro gyvenimo tikrame pasaulyje, berniukas svajoja turėti tikrus savo namus. Su dideliu nusivylimu Rasmusas stebi, kaip globėjai įvaikinti renkasi tik gražias mergaites. Būdamas ambicingas¹ svajotojas Rasmusas nusprendžia pabėgti iš globos namų. Be abejo, klajūno gyvenimas puikus – gali daryti, kas tik šauna į galvą. Tačiau berniukas greitai suvokia, kad ir tas tikrasis pasaulis nėra toks rožinis, kaip jis svajojo, o jame gyvenantys žmonės šalti ir negailestingi. Tad privalai būti labai tvirtas bei atkaklus, kad tokiame pasaulyje išgyventum.

- Pasakyk tris svarbiausius dalykus, kuriuos sužinojai perskaitęs knygos pristatymą.
- Švedijos rašytojai A. Lindgren ši knyga 1958 m. pelnė Hanso Kristiano Anderseno premiją. Kaip manai, kokia turi būti knyga, kad už ją būtų skiriama premija?

SKAITYK IR SUPRASK (Kaip skaityti, p. 99)

Perskaityk devintojo skyriaus ištrauką. Pagalvok, kaip ją pavadintum. Kodėl taip?

Astrida Lindgren
Devintasis skyrius (ištrauka)

Rasmusui buvo linksma tuščiuose Minesotos² išvykėlių namuose. Jis pasišokėdamas aplakstė visus laiptus, priemenes, virtuves ir mažyčius, žemus kambarėlius. Jis ilgai rinkosi ir galiausiai pasiskyrė namą, kuris buvo ne tokioj pagairėj ir mažiau nukentėjęs nuo vėjo ir darganų.

Jame buvo tokia pat ankšta virtuvytė ir ankštas kambarėlis kaip ir kituose namuose, o suklypusiais stačiais laiptais galėjai patekti į apgriuvusią palėpę ir mansardą³. Bet vis dėlto tai buvo troba, ir net galėjai įsivaizduoti, jog čia tikri namai. Ir jau visai nesunku įsivaizduoti, kad Oskaras – tavo tėvas. O jei dar daugiau – gali įsivaizduoti, kad Oskaras visiškai ne valkata, o turtingas pirklys. Tiesa, nors ir labai apmaudu, bet žmonos pirklys neturėjo, tačiau galima įsivaizduoti, kad ji trumpam išvažiavo, sakysim, į Minesotą, ir netrukus grįš namo su nėrinių skėčiu ir žydra plunksnuota skrybėlaite. Ji turės būti labai graži, kai parvažiuos namo ir parveš dovanų jam ir Oskarui. Ir jie visi trys gyvens šiame name ir bus turtingi, baisiai turtingi.

Tačiau troboje turi būti baldų. Reikia turėti stalą, sofą, tokių kaip fru⁴ Hedberg namuose, o dar kilimų ir užuolaidų.

Jis taip neapsakomai norėjo, kad, rodės, baldai bemat išlįs iš po grindų, tačiau įsivaizduoti raudonmedžio stalą ir gėlėtas sofas šitame šaltame kambaryje nepajėgė netgi Rasmusas.

Tada prisiminė, kad prie kelio, netoli namo, matė sąvartyną. Rasmusas ir nubėgo tenai. Juk žmonės visko išmeta į šiukšlyną, – gal ten kas nors atsiras vietoj baldų.

¹ Ambicingas – trokštantis garbės. ² Minesotà – JAV valstija. ³ Mansárda – gyvenamoji patalpa pastogėje, palėpėje su nuožulnia šonine siena. ⁴ Fru – kreipimasis į moterį.

Rasmusas parsinešė tuščią dėžę nuo cukraus, kelias dėžes nuo margarino ir kitokių daiktų, kuriuos pavyko rasti. Dėžė nuo cukraus atstos stalą, kai nuplaus ją jūroje.

Tačiau pirmiausia reikia iššluoti trobą. Jis prisilaužė šakų ir kaip mokėdamas iššlavė grindis. Pas-kui įnešė savo stalą, o vietoj vazos ant jo pastatė tuščią butelį ir pamerkė uolaskėlių¹; dėžės nuo margarino atstojo kėdes, o kilimus bei užuolaidas paliko įsivaizduoti.

Oskaras buvo dingęs. Jis nuėjo į mišką eglėšakių, kad būtų ant ko miegoti, o kai grįžo, Rasmusas sušuko:

– Nešk šen patalus!

Oskaras nelabai kokią turėjo fantaziją, bet vis dėlto suvokė, kad pakliuvo į prašmatnų kambarį. Jis stovėjo ant slenksčio su didžiuliu glėbiu kvapnių eglėšakių ir brūžavo į žemę kojas. <...>

– Padėk ten, – pasakė Rasmusas ir parodė į kambario kampą.

Oskaras klusniai paklojo patalą iš eglėšakių, ir dabar Rasmusas buvo visiškai patenkintas. Žalios eglėšakės buvo tokios gražios, jog visą kambarį padarė jaukesnį, puikiai atstojo lovą bei kilimą.

– Kaip puiku, kad tu spėjai viską sutvarkyti, – pasakė Oskaras, – bemat gali užėiti lietus.

Vos tik jis prasitarė, ėmė lyti. Lietus barbeno į perskilusį langą, dudeną į stogą, lauke tuoj pasidarė tamsu. Tačiau Rasmusui buvo gera. Lietui lyjant jis dar labiau pajuto, ką reiškia turėti namus.

– Gal sukrimstume ką nors? – nedrąsiai pasiūlė jis.

Rytą jie skubotai buvo užvalgę tiesiog kelio pakraštyje, bet ne ligi soties, o kai atsirado stalas, kilo noras pasinaudoti juo. Oskaras dar daug visko turėjo, ko buvo pirkę iš Hultmano, ir padėjo ant dėžės duonos, sviesto, sūrio, kumpio ir dešros. Jie sėdėjo abu ant margarino dėžių, valgė klausydami lietaus, ir Rasmusas galvojo: „Niekada aš šito neužmiršiu, kaip mums buvo smagu, kai lauke lijo, o mes sėdėjom ir valgėm.“

Rasmusas nediršo pasipasakoti Oskarui, kad įsivaizdavo tikrus namus. Ir, žinoma, negalėjo pasakyti, kad Oskaras turtingas pirklys, o jo žmona su žydra plunksnuota skrybėlaite išvykusi svetur. Tačiau jis pažiūrėjo ilgesingai į savo draugą klajūną kramtydamas sumuštinį ir tarė:

– Tik pagalvok, Oskarai, jei tu būtum mano tėvas ir mes drauge gyventume vienam name!

Oskaras atsikando didelį kąsnį sumuštinio.

– Taigi, puiku būtų! Tėvas – valkata... tai bent pagyventume, ar ne?

Rasmusas susimąstė. Jis, žinoma, norėjo, kad jo tėvai būtų turtingi ir gražūs. Vis dėlto ne apie valkatą tėvą jis svajojo. Ak, kad Oskaras būtų turtingas, gražus pirklys!

Nustojo lyti taip pat staigiai, kaip ir buvo pradėję. Klajūnai baigė vakarienai ir sugulė kampe abu atskirai eglėšakių pataluose. Oskaras paėmė antklodės skiautę, į kurią vyniodavo savo armoniką, ir užklojo Rasmusą, kad nesušaltų.

„Mano tėtė, – galvojo Rasmusas, – užklojo mane gražia šilkinė antklode. Juk mama Minesotoje, dėl to negali manęs užkloti. Ji maudosi ten skaidriam ežere ir rašo namo laiškus: „Aš greitai sugrįšiu ir visko visko parvešiu. Gerai apkamšyk Rasmusą vakarais, paimk raudoną šilkinę antklodę, o aš greitai parvažiuosiu.“

Už lango sūdrėjo² sutemos. Nuo jūros papūtė vėjas, kuris buvo prislopinęs alsavimą lietuvi lyjant. Dabar vėl ėmė pūsti. Įsidūkęs vėjas draskė plonus berželius, atkakliai šniokštė bangos.

Iš švedų kalbos vertė Eugenija Stravinskienė

A B C NAGRINĖK

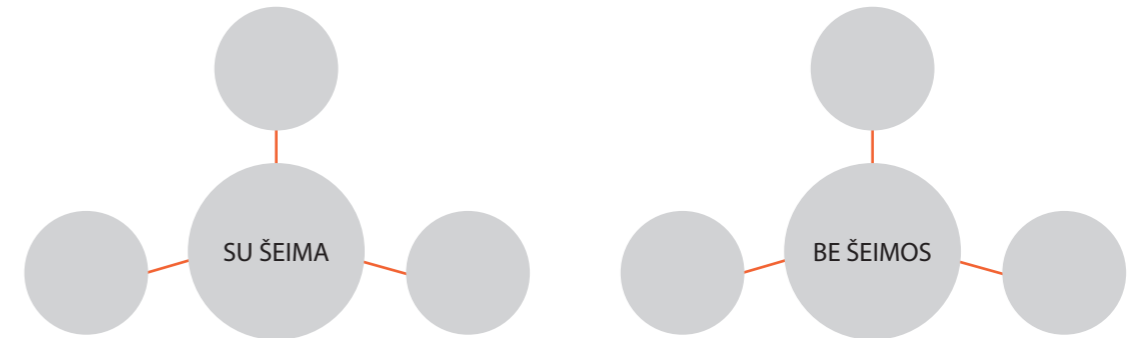
¹ Uolaskėlės – gėlės smulkiais žiedeliais.
² Sūdrėti – čia tankėti, tirštėti.

A

1. Kaip Rasmusas įsirengia „naujus namus“? Išvardyk daiktus, kurie jam reiškia namų jaukumą.
2. Apie ką Rasmusas svajoja?

B

1. Dirbdami poromis aptarkite, kokie veikėjų būdo bruožai atskleidžiami perskaitytoje ištraukoje.
2. Pasirinkite vieną veikėją ir apibūdinkite plačiau (ką jis daro, sako, galvoja). Parinkite tinkamų citatų.
3. Suformuluokite šios ištraukos temą ir pagrindinę mintį.

4. Kodėl knyga „Rasmusas klajūnas“ skiriama skaitytojams, tikintiems, kad vienas didžiausių stebuklų – turėti tėvus ir gyventi savo namuose? Parašyk savo nuomonę.

KURK

1. Išklausk A. Lindgren „Rasmuso klajūno“ ištrauką, skaitomą profesionalių aktorių (⇒ www.lrt.lt/mediateka/irasas/1002721115).
2. Pasirink patikusią knygos ištrauką ir improvizuok vaidinimą (remkis išklaustytu pavyzdžiu) – būk aktorius, kuriantis vaidmenį. Vienas ar su suolo draugu raiškiai, įtaigiai perskaityk ištrauką bendraklasiams.

ATLIK

1. Perskaityk A. Lindgren „Rasmuso klajūno“ tryliktąjį ir keturioliktąjį skyrius.
2. Ar rado Rasmusas naujus namus ir pasiliko ten gyventi?
3. 3–5 sakiniais parašyk, ką manai apie Rasmuso pasirinkimą (palygink su tuo, ko jis visą laiką troško).

ŽINIUKAS

Apysaka – didesnės apimties kūrinys (palyginti su apsakymu), kuriame daugiau veikėjų, įvykių, jie plačiau aprašomi.

Idėja – tai svarbiausia veiklos ar kūrinio mintis, kurią siekiama įgyvendinti.

Ar galiu pamokai pasibaigus rišliais sakiniais atsakyti į šiuos klausimus?

• Kokią temą aptariau?

1

• Kokias sąvokas išsiaiškinau?
• Ką išmokau atlikti?

2

• Kaip atsakysiu į pamokos klausimą?
Formuluoju teiginį ▶ paaiškinu ▶ pagrindžiu nagrinėtais tektais.

3

? 1 skyriaus apibendrinimas. Įsivertinimas

ĮŽVELGIU

- Perskaityk pateiktas mintis ir įžvelk, kas joms bendra.
Paukštis, kai nori grįžti namo, skris net nukirptais sparnais.
Afrikiečių patarlė
- Visur gerai, namie geriausia.*
Lietuvių liaudies patarlė

SKAITAU IR SUPRANTU

Perskaityk B. Ferero tekstą. Kokia situacija vaizduojama?

Brunas Fereras Tai neparduodama

Jauna pora užėjo į pačią gražiausią miesto žaislų parduotuvę. Vyras ir moteris ilgai apžiūrinėjo spalvingus žaislus, pakabintus ant lubų, išrikiuotus lentynose, išdėliotus ant prekystalių. Čia galėjai rasti verkiančių ir besijuokiančių lėlių, elektroninių žaidimų, miniatiūrinių viryklių, galinčių iškepti tortą ar pyragaitį.

Tačiau sutuoktiniai niekaip negalėjo išsirinkti. Jiems į pagalbą atskubėjo maloni pardavėja.

– Mes turime mažą dukrelę, – ėmė aiškinti jai moteris. – Visą dieną ji būna namie viena. Mes grįžtame tik vėlai vakare.

– Mūsų dukrelė beveik nesišypso, – tęsė vyras. – Norėtume jai nupirkti kažką tokio, kas padarytų ją laimingą, – vėl kalbėjo moteris, – ypač tada, kai mūsų nėra namie... Ką nors, kas ją džiugintų, kai pasilieka viena.

– Man labai gaila, – mandagiai nusišypsojo pardavėja. – Mes neparduodame tėvų.

A B C NAGRINĖJU

- Paaiškink teksto pavadinimą.
- Ko ir kam parduotuvėje ieškojo tėvai?
- Perskaitytas tekstas gana trumpas. Ką iš jo gali pasakyti:
 - apie tėvus,
 - apie dukrelę,
 - apie jų namus,
 - apie santykius šeimoje?
- Kaip supratai pardavėjos atsakymą tėvams? Paaiškink plačiau – užrašyk 2–3 sakinius.
- Suformuluok teksto temą ir pagrindinę mintį.

- Peržvelk paveikslėlius ir nuspręsk, kuris tiksliausiai apibūdina teksto „Tai neparduodama“ situaciją. Kodėl?

PAKARTOJU IR ĮSIVERTINU

Prisimink, kokius tekstus skaitei 1 skyriuje, ko išmokai, ir rišliais sakiniais atsakyk į klausimus, atlik užduotis.

- Kas yra biografija? 1 taškas
- Prisimink ir užrašyk bent 2–4 Jono Biliūno biografijos faktus. 2 taškai
- Kas yra tema ir pagrindinė mintis? 2 taškai
- Kas sieja Joniuką ir Antanuką – 1 skyriaus „Šeima ir namai“ kūrinį veikėjus? Užrašyk du bendrus bruožus. 2 taškai
- Kurio kūrinio kuris veikėjas neturi šeimos, jos ilgisi? 1 taškas
- Kuo svarbi šeima ir namai? Parašyk savo nuomonę ir pateik pavyzdį iš skaityto teksto. 2 taškai

Taškai	Pažymys
10	10
9	9
8	8
7	7
6	6
5	5
4	4
3 ir mažiau	3 ir mažiau